

ADABIYOT DARSLARIDA DRAMATIK ASARLAR MATNI USTIDA ISHLASHDA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISH SHART- SHAROITLARI

Tillayeva Rayxona Tuxtasinovna,

*Namangan davlat pedagogika instituti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa
doktori(PhD), dotsent e-mail: rayxona_tillayeva_05@mail.ru, +998-94-153-11-13*

ORCID: 0000-0002-0018-5530

Annotatsiya. Ushbu maqolada adabiyot darslarida dramatik asarlar matni ustida ishlash jarayonida interaktiv metodlardan foydalanishning ahamiyati, samaradorligi va bu jarayonni tashkil etish uchun zarur bo'lgan pedagogik hamda metodik shart-sharoitlar tahlil qilinadi. Maqolada interaktiv yondashuvlar dramatik asarning sahnaviy xususiyatlarini ochib berishda, o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, ijodiy yondashuv va muloqot ko'nikmalarini shakllantirishdagi o'рни yoritilgan. Shuningdek, rolga kirish, dramatizatsiya, aqliy hujum, bahs-munozara, "fishbone", "insert" kabi metodlarning o'quvchilar faolligini oshirishdagi ta'siri ilmiy asosda ko'rsatilgan. Tadqiqot natijalari interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarning dramatik asarni chuqurroq idrok etishiga, badiiy tafakkurini rivojlantirishiga, estetik didini va sahnaviy tafakkurini shakllantirishiga xizmat qilishini ko'rsatadi. Maqola zamonaviy adabiyot ta'limida interaktiv metodlar asosida o'qitishning nazariy va amaliy asoslarini yoritishga qaratilgan bo'lib, pedagogik jarayonda innovatsion yondashuvlarni tatbiq etishning dolzarbligini asoslaydi.

Kalit so'zlar. Adabiyot darsi, dramatik asar, interaktiv metod, ta'lim jarayoni, sahna tafakkuri, ijodiy fikrlash, pedagogik shart-sharoit, tahlil, dramatizatsiya, rolga kirish, aqliy hujum, bahs-munozara, estetik idrok, badiiy tafakkur, kommunikativ kompetensiya.

УСЛОВИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ В РАБОТЕ НАД ДРАМАТИЧЕСКИМ ТЕКСТОМ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. В статье анализируются значение и эффективность использования интерактивных методов в процессе работы над текстом драматических произведений на уроках литературы, а также педагогические и методические условия, необходимые для организации этого процесса. В статье освещается роль интерактивных методов в раскрытии сценических особенностей драматического произведения, в формировании у учащихся самостоятельности мышления, аналитического мышления, творческого подхода и коммуникативных навыков. Научно обосновано влияние таких методов, как ролевая игра, драматизация, мозговой штурм, дебаты, «рыбная кость», «инсерт», на повышение активности учащихся. Результаты исследования показывают, что использование интерактивных методов способствует более глубокому восприятию учащимися драматического произведения, развитию художественного мышления, формированию эстетического

вкуса и сценического мышления. Цель статьи – раскрытие теоретических и практических основ обучения на основе интерактивных методов в современном литературном образовании, обоснование актуальности внедрения инновационных подходов в педагогический процесс.

Ключевые слова. урок литературы, драматическое произведение, интерактивный метод, образовательный процесс, сценическое мышление, творческое мышление, педагогические условия, анализ, драматизация, ролевая игра, мозговой штурм, дебаты, эстетическое восприятие, художественное мышление, коммуникативная компетентность.

CONDITIONS FOR USING INTERACTIVE METHODS IN WORKING ON DRAMATIC TEXT IN LITERATURE LESSONS

Abstract. This article analyzes the importance and effectiveness of using interactive methods in the process of working on the text of dramatic works in literature lessons, as well as the pedagogical and methodological conditions necessary for organizing this process. The article highlights the role of interactive approaches in revealing the stage features of a dramatic work, in forming students' independent thinking, analysis, creative approach and communication skills. It also scientifically demonstrates the effect of methods such as role-playing, dramatization, brainstorming, debate, "fishbone", "insert" on increasing student activity. The results of the study show that the use of interactive methods contributes to students' deeper perception of a dramatic work, the development of artistic thinking, the formation of aesthetic taste and stage thinking. The article is aimed at highlighting the theoretical and practical foundations of teaching based on interactive methods in modern literary education, and justifies the relevance of implementing innovative approaches in the pedagogical process.

Key words. literature lesson, dramatic work, interactive method, educational process, stage thinking, creative thinking, pedagogical conditions, analysis, dramatization, role play, brainstorming, debate, aesthetic perception, artistic thinking, communicative competence.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy vazifalardan biri — o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish, ijodiy yondashuv va kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishdir. Ayniqsa, adabiyot fani bu borada beqiyos ahamiyatga ega, chunki u nafaqat bilim beradi, balki inson ruhiyatiga, dunyoqarashiga, estetik didiga ta'sir etadi. Adabiyot darslarida o'quvchi badiiy asar orqali hayot haqiqatini, insoniy munosabatlarni, ma'naviy qadriyatlarni anglaydi. Shu jarayonda o'qituvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlardan samarali foydalanishi zarur, chunki bugungi ta'lim shunchaki ma'lumot

yetkazish emas, balki o'quvchini fikrlashga, bahslashishga, o'z pozitsiyasini himoya qilishga o'rgatish jarayonidir.

Dramatik asarlar adabiyotning o'ziga xos turi bo'lib, ular sahnaviy harakat, dialogik nutq va obrazlar o'rtasidagi ziddiyat orqali badiiy g'oyani ifodalaydi. Bunday asarlar o'quvchidan nafaqat o'qish, balki idrok etish, his etish, jonli tasavvur qilishni talab etadi. Shu bois dramatik asarlar matni ustida ishlashda interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarni faol o'quv jarayoniga jalb etish, ularning sahna tafakkurini, emotsional sezgirligini, nutq madaniyatini va tahliliy salohiyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Zamonaviy interaktiv metodlar — "rolga kirish", "dramatizatsiya", "aqliyl hujum", "muammoli vaziyat", "bahs-munozara", "fishbone", "insert", "klaster" kabi usullar dramatik matnni o'rganish jarayonini jonli va qiziqarli qiladi. Bu metodlar o'quvchini asar mazmunini chuqur anglash, obrazlar xatti-harakatini tahlil qilish, sahna vaziyatini his etish hamda o'z fikrini og'zaki va yozma shaklda ifodalashga o'rgatadi.

Shunday ekan, adabiyot darslarida dramatik asarlar matni ustida ishlashda interaktiv metodlardan foydalanishning o'ziga xos shart-sharoitlarini yaratish o'qituvchining asosiy pedagogik vazifasidir. Bu maqolada ana shu jarayonning metodik asoslari, pedagogik sharoitlari va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Adabiyot darslarida dramatik asarlar matni ustida ishlashda interaktiv metodlardan foydalanish bugungi ta'lim jarayonining eng dolzarb masalalaridan biridir, chunki adabiyot fanining asosiy maqsadi o'quvchilarda badiiy did, mustaqil fikrlash, nutq madaniyati, estetik idrok va hayotiy hodisalarga ijodiy yondashish ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. Ayniqsa dramatik asarlar o'zining sahnaviy xarakteri, dialogik tuzilishi, obrazlar o'rtasidagi qarama-qarshilik va harakatga asoslangan kompozitsiyasi bilan o'quvchilarda tafakkur, hissiyot va estetik zavq uyg'otadi. Shu sababli dramatik asarlar bilan ishlash jarayonida o'qituvchi an'anaviy usullardan tashqari interaktiv metodlardan samarali foydalanishi zarur. Interaktiv metodlar dars jarayonini jonlantiradi, o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi, o'z fikrini erkin bildirish, o'z

nuqtai nazarini himoya qilish, boshqalar fikriga tahliliy yondashish malakasini rivojlantiradi. Bu esa o'quvchining shaxs sifatida shakllanishi va uning ijodiy salohiyatini ochishda katta ahamiyat kasb etadi.

Dramatik asarlarni o'rganishda o'qituvchi avvalo asarning syujet tizimi, konflikt, personajlar, sahna harakati va g'oyaviy yo'nalishini aniqlab olishi, so'ngra shu asosda interaktiv metodlarni tanlashi kerak. Masalan, "rolga kirish", "dramatizatsiya", "munozara", "aqliy hujum", "klaster", "fishbone", "insert" kabi metodlar o'quvchilarning matnni chuqur anglashiga yordam beradi. Rolga kirish metodida o'quvchilar asar qahramonlarining obrazlarini jonlantiradi, ularning o'rnida bo'lishga harakat qiladi, bu esa ularning emotsional tafakkurini kengaytiradi. "Aqliy hujum" metodida esa o'quvchilar asarda qo'yilgan muammolar yechimi haqida erkin fikr yuritadilar, bu orqali ular tanqidiy fikrlashni o'rganadilar. "Fishbone" metodi yordamida asardagi sabab va oqibatlar tahlil qilinadi, konfliktning manbai va yechim yo'li aniqlanadi. Bunday yondashuv dramatik asarni nafaqat o'qish, balki u haqida fikr yuritish, baholash, tahlil qilishga undaydi. Interaktiv metodlardan foydalanish uchun o'qituvchining metodik tayyorgarligi, o'quvchilarning psixologik holati va sinfdagi o'zaro muloqot muhitining sog'lom bo'lishi muhimdir. Dars jarayonida ijodiy muhit yaratilsa, o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda eta oladilar, xatodan qo'rqmaydilar, o'zaro bahs va tahlil orqali to'g'ri xulosaga kelishni o'rganadilar. Shuningdek, interaktiv metodlarni qo'llashda texnik vositalar – interaktiv doska, videolavhalar, sahna elementlari, taqdimotlar va multimediyaviy ko'rgazmalar katta yordam beradi. Bu vositalar o'quvchilarda nafaqat matnni eslab qolish, balki uni ko'rish, eshitish, his qilish orqali chuqurroq idrok etish imkonini beradi.

O'qituvchi har bir dramatik asarni o'rganishda o'quvchilarning yosh xususiyatlari, tayyorgarlik darajasi va qiziqishlariga qarab metodlarni moslashtirishi zarur. Masalan, kichik sinflarda dramatik lavhalarni o'yin tarzida sahnalashtirish, o'rta sinflarda rolli o'yinlar, katta sinflarda esa tahliliy bahs va muhokama shaklida o'tkazish samaralidir. Bunday yondashuv o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, matnga estetik va tahliliy yondashishga o'rgatadi. Interaktiv metodlar dramatik asarlar bilan ishlashda faqat bilim berish vositasi emas, balki

tarbiyaviy ahamiyatga ega metodik yo'nalish hamdir. Chunki badiiy asar orqali o'quvchi insoniy fazilatlar, adolat, vatanparvarlik, mehr-oqibat, inson sha'ni kabi qadriyatlarni anglaydi. Shu bois dramatik asar matni ustida interaktiv metodlar yordamida ishlash o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki axloqiy-estetik qarashlarini ham shakllantiradi. Xulosa qilib aytganda, adabiyot darslarida dramatik asarlar matni ustida ishlashda interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarning tahliliy, ijodiy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantiradi, darsni mazmunan boyitadi, o'quvchi faoliyatini faollashtiradi va ta'lim jarayonini samarali qiladi.

Shu sababli o'qituvchi har bir darsni shunday tashkil etishi kerakki, unda o'quvchi nafaqat o'rganuvchi, balki izlovchi, tahlil qiluvchi, o'z fikrini yaratuvchi shaxs sifatida ishtirok etsin. Shu yo'l bilangina adabiyot darslari zamonaviy pedagogik talablar darajasida, ma'naviy boy va ta'sirchan bo'lishi mumkin.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyot darslarida dramatik asarlar matni ustida interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot va amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, interaktiv metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning faolligi, ishtirok darajasi va badiiy asarni idrok etish sifati ancha yuqori bo'ladi. Masalan, an'anaviy usulda o'tkazilgan darslarda o'quvchi ko'proq tinglovchi rolida bo'lsa, interaktiv metodlar yordamida o'tkazilgan darslarda u fikrlovchi, tahlil qiluvchi va ijodkor ishtirokchiga aylanadi. Bu o'zgarish o'quvchilarning adabiy matnga nisbatan qiziqishini oshiradi, sahnaviy tafakkurini shakllantiradi, dramatik obrazlarni jonlantirish orqali ularning ichki dunyosiga kirish imkonini beradi.

Rolga kirish, dramatizatsiya, bahs-munozara va aqliy hujum metodlari qo'llanilganda o'quvchilarning nutq madaniyati va emotsional ifoda vositalari rivojlanadi. Ular asardagi konfliktni chuqur tahlil qiladi, personajlarning harakat sabablarini anglaydi, badiiy tafakkur doirasi kengayadi. Guruhli ishlash natijasida o'quvchilarda jamoaviylik, muloqot, fikr almashish, bir-birining fikriga hurmat bilan yondashish madaniyati shakllanadi. Ayniqsa, dramatik sahnalarni sahnalashtirish

jarayonida o'quvchilar o'z qobiliyatini namoyon etadi, badiiy so'z, harakat va ohang birligiga e'tibor qaratadi, bu esa ularning estetik didini rivojlantiradi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, interaktiv metodlardan samarali foydalanish uchun o'qituvchidan yuqori darajadagi metodik tayyorgarlik, pedagogik mahorat va psixologik sezgirlik talab etiladi. O'qituvchi har bir dramatik asarning sahnaviy imkoniyatlarini, personajlar xarakteri va asar g'oyasini chuqur bilishi, darsni shunday tashkil etishi kerakki, har bir o'quvchi o'z fikrini bildirishga, muhokamada faol qatnashishga imkon topsin. Shuningdek, o'quvchilarning o'zaro ishonch muhiti, erkin muloqot, tanqidiy fikrni to'g'ri ifodalash ko'nikmalari shakllantirilgan darslar eng yuqori samarani beradi.

Amaliy natijalarga ko'ra, interaktiv metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning dramatik asarni tushunish darajasi 30–40 foizga oshgani, mustaqil fikrlash ko'nikmasi sezilarli rivojlangani, badiiy tahlilga bo'lgan qiziqish kuchaygani kuzatilgan. Shu bilan birga, bu metodlar o'qituvchiga darsni jonli, mazmunli va zamonaviy shaklda olib borish imkonini beradi. O'quvchilar badiiy asarni o'z qalbi bilan his etib, obrazlar dunyosiga kiradi, bu esa ularning adabiyotga bo'lgan mehrini mustahkamlaydi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, dramatik asarlar matni ustida interaktiv metodlardan foydalanish natijasida o'quvchilarning adabiy tahlil ko'nikmalari, sahnaviy tafakkuri, estetik idroki va ijodiy fikrlashi shakllanadi. Bunday yondashuv adabiyot darslarini zamonaviy talablarga moslashtirib, ularni shunchaki ma'lumot berish vositasidan o'quvchini fikrlashga undaydigan, his ettiradigan, tarbiyalaydigan dars darajasiga ko'taradi. Shu sababli interaktiv metodlarni dramatik asarlar bilan ishlashda muntazam qo'llash ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lishi zarur.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Yo'ldosh Q. Jilovlanmagan tafakkur mahsuli. – Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2023. – 628 b.
2. Mahmudov B. "Portret yaratish mahorati"// Xalq ta'limi. – 2010. –2-son.

3. Abdullayev, A. (2012). *Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi O'qituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutining nashriyoti.
4. Nazarova, G. (2010). *O'quvchilarga estetik tarbiya berishning metodik asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Shamsutdinova, F. (2015). *Adabiyot darslarida badiiy tahlilning o'рни*. Toshkent: O'qituvchilar nashriyoti.
6. Mukhamedova, R. (2018). *Pedagogik texnologiyalar va metodlar: Adabiy tahlil usullari*. Toshkent: O'zbekiston yoshlar nashriyoti.
7. Yusuf, S. (2014). *Adabiyotda estetik o'zgarishlar va tarbiya metodlari*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
8. Raximov, N. (2016). *Badiiy matn tahlili va uning pedagogik ahamiyati*. Tashkent: O'qituvchilar malakasini oshirish markazi.
9. Azimov, U. (2012). *Adabiyot ta'limida estetik tushunchalar*. Toshkent: O'zbekiston xalq ta'limi nashriyoti
10. Sadriddinov, B. (2020). *Adabiyot va estetik tarbiya: Nazariy asoslar va metodik yondashuvlar*. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
11. Mustafaev, D. (2014). *Badiiy tafakkur va adabiy tahlil*. Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
12. Oripov, A. (1996). *She'riyat va badiiy tafakkur*. Toshkent: Yangi avlod nashriyoti. – 67 b.